

Statens fastighetsverk

sfv@sfv.se

Beslut

Datum 2024-01-25
Dnr RAÅ-2023-2839

Avdelning Kulturmiljöavdelningen
Enhet Bebyggelseutveckling

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Länsresidenset i Göteborg, fastigheten Göteborg Inom vallgraven 53:16, Göteborgs kommun, Västra Götalands län

Beslut

Riksantikvarieämbetet beslutar att bilagan "Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Länsresidenset i Göteborg, fastigheten Göteborg Inom vallgraven 53:16, Göteborgs kommun, Västra Götalands län" ska gälla för det statliga byggnadsminnet Länsresidenset i Göteborg, fastigheten Göteborg Inom vallgraven 53:16, Göteborgs kommun, Västra Götalands län.

Skälen till beslutet

Länsresidenset i Göteborg är statligt byggnadsminne sedan 1935. Skyddsbestämmelser upprättades 1993. Landstatshus A är byggnadsminne sedan 1993, skyddsbestämmelser ingår i byggnadsminnesbeslutet. Enligt regeringsbeslut den 30 mars 2023 har de båda statliga byggnadsminnena slagits samman och utökats till att även omfatta Landstathus B och Hörsalen samt tomtmark.

Enligt 6 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen ska Riksantikvarieämbetet genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnadsminnet ska vårdas och underhållas och i vilka avseenden det inte får ändras. Enligt 8 § samma förordning kan Riksantikvarieämbetet ändra skyddsbestämmelser om skyddsbestämmelserna för ett statligt byggnadsminne medför hinder, olägenheter eller kostnader som inte står i rimligt förhållande till byggnadsminnets betydelse.

Riksantikvarieämbetet

Box 1114
621 22 Visby

Tel 08-5191 8000

E-post registrator@raa.se

www.raa.se

Org.nr 202100-1090

Bankgiro 5052-3620

Riksantikvarieämbetet remitterade den 14 november 2023, förslag till skyddsbestämmelser till Statens fastighetsverk. Statens fastighetsverk angav i sitt remissvar den 13 december 2023 att rätt namn på en angiven konstnär ska vara Bengt Dimming och att väggmålningen av Carl Wilhelmsson tillkom 1927.

Handlingarna har uppdaterats efter synpunkter. Riksantikvarieämbetet bör därför nu fastställa skyddsbestämmelserna.

Detta beslut har fattats av riksantikvarien Joakim Malmström efter föredragning av utredaren Ulrika Haraldsson. Även överantikvarien Susanne Thedéen, avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa, enhetschefen Christian Runeby och chefsjuristen Maria Westergren har varit med om den slutliga handläggningen. Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför namnunderskrift.

Bilaga:

Skyddsbestämmelser

Kopia till:

Länsstyrelsen Västra Götaland
Göteborgs stadsmuseum
Göteborgs stad
RAÄ/Bebyggelseregistret

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Länsresidenset i Göteborg, fastigheten Göteborg Inom vallgraven 53:16, Göteborgs kommun, Västra Götalands län

Det statliga byggnadsminnet omfattar Länsresidenset, Landstatshus A-B och Hörsalen samt tomtmark med därpå belägna anläggningar och vegetation inom fastigheten Inom vallgraven 53:16 i Göteborg enligt bifogad karta. Komplexet består av fyra sammanfogade byggnader (Residenset, Landsstatshus A, Landstatshus B och Hörsalen) samt en innergård och en trädgård. Innergården avgränsas från trädgården genom flygeldelen på Landstatshus A.

Följande skyddsbestämmelser ska gälla för byggnadsminnet:

1. Mark, träd och annan vegetation som hör till byggnadsminnet ska vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska värdet, utseendet och karaktären bevaras. Byggnadsminnet får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras. Fasta anordningar så som terrasseringar, murar, räcken, markbeläggning, trappor och springbrunn får inte ändras.
2. Byggnadsminnet ska vårdas och underhållas så att det inte förfaller och så att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart på ett sådant sätt att de kulturhistoriska värdena bevaras.
3. Byggnaderna får inte rivas, flyttas, byggas om, byggas till eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
4. Ingrepp får inte göras i Länsresidensets, Landstatshus A:s och Hörsalens ursprungliga stommar eller planlösningar. Ingrepp får inte göras i ursprunglig stomme i Landstatshus B. Landstatshus B:s karaktär med mittkorridorer och sidorum samt trapphuset med trappa ska bevaras.

Undantag från förbud mot ingrepp i stomme gäller håltagning upp till 30 mm i diameter, förutsatt att håltagning inte sker intill varandra eller i rum med skyddade ytskikt.

5. Ursprunglig fast inredning i samtliga byggnader liksom fast inredning, från 2001, i Residensets bibliotek och kapprum (rum 47 och 16) får inte tas bort, ändras eller göras ingrepp i.
6. Dekorativa ytskikt, så som väggmålningar i sessionssalen i Landstatshus A och i trapphuset i Landstatshus B samt takmålningar i Residenset rum 03, 04 och 25, fris med lejonmaskaroner i Hörsalens foajé (på residensets gavel) och klinkers i trapphuset i Landstatshus B, får inte tas bort, övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras. Ytskikt i Hörsalsbyggnadens hörsal och i Residensets källarvåning får inte övermålas, övertäckas eller på annat sätt förändras.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Ansökan om tillstånd till sådan ändring lämnas på en särskild blankett till Riksantikvarieämbetet.

Begreppsförklaringar

Med *mark* avses den jord som omger byggnaderna med eller utan beläggning och anlagd växtlighet.

Med *vegetation* avses vegetationsstruktur, träd, planterade buskar, häckar, gräsmattor och perenner.

Med *vård och underhåll* av byggnader avses åtgärder för skötsel som behövs för att vidmakthålla byggnadstekniska egenskaper och utseende. Underhåll avser både arbeten som måste göras vid upprepade tillfällen och speciella åtgärder som ska hålla byggnaden i gott tekniskt skick. Till underhåll räknas inte åtgärder som tillför en byggnad nya egenskaper, till exempel en ny kulör. Exempel på underhållsåtgärder är: ommålning, putslagning, lagning av tak och utbyte av skadade delar, dock inte omläggning av hela takytor eller att putsa om hela byggnaden.

Med *material och metoder* som är anpassade till byggnadernas egenart avses material och metoder som ursprungligen användes när en byggnad eller byggnadsdel uppfördes. I de delar av byggnadsminnet där kulturhistoriskt relevanta material fortfarande används får dessa inte ersättas med andra material. Med metoder avses bland annat bearbetning av trä och applicering av puts och färg.

Med *stomme* avses byggnadens konstruktiva/bärande delar såsom bjälklag, balkar, pelare, valv, takstolar, bärande ytterväggar och bärande innerväggar, murar, murstockar och grundkonstruktioner. Till stomme räknas inte de ytskikt som finns på bärande konstruktioner, till exempel putslager, färgskikt och golvmaterial.

Med *planlösning* avses det sätt rummen eller utrymmen i en byggnad är fördelade och belägna i förhållande till varandra. Med förändring avses till exempel rivning av väggar, trappor, upp- och nedtagning eller igensättning av dörr-öppningar, ändring av kommunikationsvägar, rumsformer och rumsvolymer samt delning av rum med väggar eller bjälklag.

Med *fast inredning* avses det var- med byggnaden blivit försedd, om det är ägnat till stadigvarande bruk för byggnaden eller del av denna. Fast inredning omfattar till exempel dörrar, fönster, listverk, paneler, golv- och väggbeläggning, trappor, räcken, kakelugnar, spiselomfattning och innertak.

Med *ytskikt* avses samtliga lager av färg, tapeter, puts och även obehandlade ytor, såväl kända som okända, dolda och synliga, patina och äldre inskriptioner både interiört och exteriört.

Upplysningar

Fornlämningar inom byggnadsminnet skyddas i förekommande fall enligt 2 kap. kulturmiljölagen (1988:950). Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet enligt kulturmiljölagen och prövar tillstånd till ingrepp.

Åtgärder, även tillfälliga, vid och i anslutning till fornlämning som ändrar byggnadsminnets karaktär är också tillståndspliktiga enligt förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen.

Kulturhistorisk värdebeskrivning

Byggnadsminnet Länsresidenset i Göteborg har synnerligen höga kulturhistoriska värden. Värdet ligger huvudsakligen i den statliga verksamhetens långa kontinuitet, i byggnadernas arkitektoniska kvalitéer och i den historia som byggnaderna, innergården och trädgården förmedlar. Tomten har anor från stadens grundläggning under tidigt 1600-tal, den är en värdefull del av stadens ursprungliga stadsplan. Byggnadernas fasader, stommar, ursprungliga byggnadsdelar och välbevarade interiörer är generellt skyddsvärda.

Kvarteret är beläget i det historiskt sett viktiga stadsrummet i anslutning till Stora Hamnkanalen. Här finns en sammanhållen äldre bebyggelse präglad av handel och sjöfart. Stora Hamnkanalen och kvartersstrukturen är landets tydligaste uttryck för holländsk vattenrenässans. Kanalsystemen ingick tillsammans med tidigare bastionssystem i stadens försvarstanke. Dessa befästningar och det strategiska läget vid hamnen bör ha varit avgörande för Lennart Torstensson då han valde att införskaffa och bebygga tomten med sitt generalguvenörsresidens år 1648–50.

Byggnadsminnet representerar **statlig verksamhet** med regional styrning och förvaltning. Den statliga berättelsen är tydlig under tomtens hela existens. Residenset kan ses som symbol för kungens befallningshavande i regionen och sedermera statens makt och inflytande över regional och lokal politik. Representationen har även haft betydelse för det regionala och lokala samhällslivet. Den statliga verksamhetens kontinuitet uttrycks genom den stegvisa utbyggnaden med nya och ändrade byggnader. En stor del av det kulturhistoriska värdet ligger i att byggnaderna alljämt fungerar som Länsstyrelsens kontor, representationslokaler, landshövdingebostad och hörsal.

Miljön har höga **historiska värden**. Residensbyggnaden lät uppföras av Lennart Torstensson, fältherre under 30-åriga kriget, riksråd och generalguvernör. Residensbyggnaden är förknippad med Karl X:s död och 1660-års riksdag i Göteborg där kungen övervägde ett erövringskrig mot Danmark/ Norge där den nya huvudstaden för de tre länderna skulle vara Göteborg. Miljön minner på så sätt om en viktig historisk situation ur såväl nationell som regional och lokal synvinkel. Byggnadsminnet ligger i stadsrummet runt Stora Hamnkanalen, som historiskt sett har varit den viktigaste delen av Göteborg. Det är del av en sammanhållen bebyggelse som har präglats av handel och sjöfart.

Byggnadsminnet rymmer arkitektur från 1600–1900-tal och bidrar till att uttrycka stadens och stadsrummets historia och utveckling.

Miljön har höga **arkitektoniska värden** som uttrycker kvalitet och verkshöjd i relation till respektive tillkomsttid. Dessa värden är samtidigt markörer för hur beställaren och förvaltaren under olika tider har sett på sig själva exempelvis i rollen att representera ett ämbete.

Residensbyggnaden, uppförd omkring år 1650, är Göteborgs äldsta bevarade profana byggnad. Den till stora delar välbevarade palatsbyggnaden är den enda i sitt slag utanför Stockholm med välbevarade delar kvar från tillkomsttiden.

Byggnaden speglar hur stormaktstidens resurser genom statlig förläningspolitik omsattes i privata byggprojekt där dessa medel ibland, som i detta fall, samtidigt förväntades användas för att skapa förutsättningar för adelsmannens offentliga åtaganden.

Under 1600-talets andra hälft hyrdes Residenset periodvis ut till Göteborgs stad respektive landshövdingeämbetet och fungerade som tillfällig bostad åt dignitärer med officiella skäl att vara i staden.

Från och med år 1700 blev den under statlig ägo residens för landshövdingen. Denna funktion har byggnaden alltjämt.

Byggnadsvolymen och fasaduppbyggnaden både tillhör och minner om olika ombyggnadsskeden. Bottenvåningen har kvar en stor mängd kulturhistorisk information från uppförandeperioden. Planlösningen och den centrala tvärgående korridoren, med delvis bevarat kalkstengolv, är från 1650-talet. Stensalen/Lilla audienssalens plafondmålade tak från 1650-talet är ett ovanligt exempel på profant måleri av detta slag. Salens kalkstengolv är ursprungligen från tiden före 1718 men omlagt på 1960-talet. Det grisaillemålade taket i förmaket och dekorationsmålade tak av renässanstyp i korridoren har höga kulturhistoriska värden.

Residensbyggnadens arkitektoniska värde uttrycks bland annat genom en avläsbar planlösning och bevarad golvbeläggning, trappstrukturer, kryssvalv och takmålningar.

Förvaltningsbyggnaderna är goda representanter för det offentliga byggande som utmärker tiden från ca 1920 fram till ca 1960. Även Hörsalen från 1996 i platsanpassad postmodernism är typisk för sin tid.

Landsstatshus A är ett välbevarat representativt exempel på en förvaltningsbyggnad från 1900-talets första hälft uppfört i 20-talsklassicism. På tidstypiskt sätt är anläggningen genomsyrad av en omsorgsfull gestaltning och material med hög kvalitet. Exempel på detta är golv och fönsterbänkar av kalksten från Kinnekulle, ekparkett i kontorsrum samt fönstersnickerier och beslag. Byggnadens fasader är oförändrade sedan uppförandeperioden. Även interiört är byggnaden, trots förändringar, relativt välbevarad. Trapphuset med sitt överljusfönster och sessionssalen är särskilt välbevarat. Men även kontorsdelar med korridorer och dörrar samt tekniska originaldetaljer så som exempelvis gallerverk för värmen i fönsterbänkar ovan sektionsradiatorer i kontors- och mötesrum. I sessionssalen finns al frescomålningar från 1927 av Carl Wilhelmsson som speglar typiska näringar i länet. Målningens motiv har symbolvärde kopplat till länsstyrelsens verksamhet. Den är utförd av en av Sveriges mer tongivande bildkonstnärer under tidigt 1900-talet.

Landsstatshus B är ett exempel på en storskalig, renodlad funktionalistisk kontorsbyggnad. Den första i sitt slag i Göteborg och ritad av Erik Friberger, en av de mest framsynta företrädarna för funktionalistisk arkitektur i Sverige. Detta är det enda kontorshus han ritade. Fasaderna där teglets materialverkan och den repetitiva fönstersättningen ger en monolitisk verkan som bryts genom accentueringar i form av terrassen på översta våningen mot Stora Badhusgatan och entrépartiet mot Stora Badhusgatan samt de 55 meter långa mittkorridorerna och den fribärande trappan är särskilt intressanta som uttryck för byggnadens funktionalistiska arkitektur. I källarplan finns i trapphuset målningar med motiv från Bohuslän av konstnären Bengt Dimming. Byggnaden har kulturhistoriskt värdefulla bevarande planformer, detaljlösningar och byggnadsmaterial från uppförandetiden.

Hörsalen uppfördes 1996, efter ritningar av arkitekt Maria Ågren, i tidstypisk postmodernism. Det strama formspråket bygger vidare på modernismen samtidigt som fönstersättning, en något utkragad taklist samt en mittelbandslist mellan första och andra våningen, för en dialog med Residensets flygelparti och dess 1850-talsfasad åt samma håll (Stora Badhusgatan). Byggnadens fasad, planform och gestaltning av hörsal med biutrymmen i våning två samt trapphall är i allt väsentligt bevarad från uppförandetiden. Inslag av ädelträ och en accentuering av våningsplan och takfot uttrycker platsanpassning och gestaltningsideal under 1990-talet. Hörsalsdelen har en helgjuten gestaltning i björk med inslag av blått i tak och på stolar samt rött på pelare samt tidstypiska belysningsarmaturer.

Särskilda värden finns i byggnadens originalutförande vad gäller fasad, planform, byggnadsdetaljer och gestaltning.

Anläggningens **gårdar** har kontinuerlig gestaltning med terrassering, markbeläggning, portvalv och kringbyggnad. Anläggningen har allt sedan 1600-talet i varierande utsträckning varit kringbyggd och de två gårdsbildningarna har under hela perioden funktionellt sett varit uppdelade snarlikt dagens situation. En trädgårdsyta har funnits i ungefär samma läge inom anläggningen sedan 1600-talet. Dagens **trädgård** är enhetligt gestaltad av trädgårdsmästaren Simon Irvine 1997. Gestaltningen hänger samman med hörsalens uppförande 1996 och får ses i ett sammanhang med detta tidsskikt av postmodernism. Anläggningen tar sin utgångspunkt i barockträdgårdens formspråk. Den samspelar på så sätt med Residenset och platsens historia och är även ett betydande uttryck för Simon Irvins trädgårdsgestaltningar. Terrasseringen är ett uttryck för 1600-talets under seklen utvecklade trädgård.

Innergården är gatstensbelagd och har karaktären av kringbyggd gårdsyta. Innergården har anor från den del av ursprunglig gårdsbildning som hyste stall, vagnsbod och magasin. En yta med denna ekonomidelsfunktion i ungefär detta läge har alltid varit en del av de gårdsanläggningar som har funnits på platsen sedan 1600-talet. Idag används den som parkeringsyta för bilar och cyklar vilket kan ses som kontinuitet vad gäller användning. 1920-talets karaktär är i stort sett bevarad intakt och gatstensbeläggningsen knyter an till traditionen att stensätta innergårdens föregångare stallgården.

Historik och byggnadsbeskrivning

Historik

Tomtens historia är förknippad med stadens. Göteborg grundades år 1621. Såsom dåvarande Sveriges enda kontaktyta mot västerhavet var platsen strategiskt viktig och utsatt. Vid två tillfällen (1570 och 1613) hade Älvsborgs fästning som skyddade Göta älvs utlopp blivit besatt av danskarna och Sverige hade dyrt fått lösa tillbaka den. Den nya staden Göteborg blev därför starkt befäst enligt holländska förebilder. Amsterdam, Batavia på Java och Nya Amsterdam i Amerika var direkta förebilder och den stora holländska gruppen handelsmän som flyttade till staden hade stort inflytande vid utarbetande av stadsplanen.

Den första innehavaren och byggherren på tomten var den holländskfödde burggreven Jacob van Dijck (1567–1631). Han blev år 1609 svenskt hovråd och

verkade som svensk ambassadör i Holland mellan 1612–1620. Han förhandlade med kung Gustav II Adolf och Axel Oxenstierna om ett privilegieutkast för staden Göteborg. En drivkraft för dessa holländska immigranter var att de tillhörde olika protestantiska minoriteter som var utsatta för religionsförföljelse i sitt gamla hemland. Jacob van Dijk utsågs 1621 till kunglig kommissarie i Göteborg med uppgift bland annat att fördela tomter till stadens första innevånare. Själv byggde han sitt hus på denna tomt. Efter hans död såldes huset till efterträdaren burggreve Daniel Lange, en landsflyktig holsteinare.

År 1647 köptes tomten av fältherren och greven Lennart Torstensson (1603–1651). Sjuklig i reumatism sedan många år var han på väg att erbjudas en civil tjänst som generalguvernör över Västergötland, Dalsland, Värmland och Halland. Den formella utnämningen skedde i maj 1648. I hans instruktion föreskrevs att hans "ordinarie residens" skulle förläggas till Göteborg. Befintlig bebyggelse på tomten revs av och arbetet med att uppföra generalguvernörens residens påbörjades 1648 under ledning av den stockholmsboende men tyskfödde byggmästaren Casper Wolter. Bygget, som finansierades privat av Lennart Torstensson, pågick under tre år men han hann aldrig se huset färdigt. Hans änka friherrinnan Beata De la Gardie använde huset som privatpalats. Det stod dock öppet för kunglig gästning. Karl X:s familj och sedan kungen själv med familj bodde i huset vid tillfällen under 1659 och 1660. Kungen avled i huset den 13 februari 1660 i samband med en sammankallad riksdag i Göteborg där kungens planer var att söka stöd för ett erövringskrig mot Danmark-Norge där den tänkta huvudstaden för det nya riket skulle vara Göteborg. Huset har efter dessa gästningar även kallats Kungshuset. Beata De la Gardie hyrde periodvis ut palatset till offentliga ändamål. Efter hennes död år 1680 sålde sonen huset till Johan Gabriel Stenbock som också hyrde ut det till tjänstemän i staden varefter han år 1682 sålde det till staten. Karl XI bebodde sporadiskt huset vid gästningar i Göteborg på 1680–90-talen. Från och med år 1700 blev det residensbyggnad för landshövdingen. Landshövdingens landskansli inrättades också där liksom inledningsvis amiralitetskansliet.

För den civila administrationens effektivisering på regional nivå inrättades länsväsendet år 1634. Landshövdingarna blev ett mellanled mellan lokala självstyren och centralmaktens utövning. Med länsorganisationen uppstod ett behov av lokaler för den regionala administrationen och skatteindrivningen.

Under 1700-talet anpassades gårdens bebyggelse efter den nya funktionen. Ett av de viktigare stegen mot nuvarande situation var uppförandet av ett nytt landsstatshus vid Stora Hamngatan år 1734. Detta hus var föregångare till två generationer landstatshus på platsen varav det senaste är uppfört 1923 (Landstatshus A). Ett annat var påbyggnaden med en våning av residensets köksflygel mot nuvarande Stora Badhusgatan år 1738. Detta våningsplan är liksom den ursprungliga köksflygeln delvis bevarade i nuvarande konstruktion.

En stadsbrand utbröt i Göteborg år 1802. Det Torstenssonska stallet brann ned liksom all trähusbebyggelse runt gården. Tomten hade fram till dess varit tredelad i en stallgård längst åt öster, en trädgårdsdel i mitten och en gård åt öster som möjligen var identisk med en vedgård som omtalas i handlingar från 1650. Efter branden förenklades karaktären något där främst gränsen mellan gården åt väster och den gamla trädgårdsdelen blir otydligare. Terrasseringen blev dock kvar och kartmaterial från tidigt 1800-tal visar att den gamla stallgården då fortfarande var avgränsad ifrån övriga delar.

En bevarad relationsritning visar att 1734 års landstatshus var uppfört i ett våningsplan med sadeltaksförsedd frontespis mot Stora Hamngatan och ett valmat tak på långdelen. En andra våning uppfördes under tidigt 1800-tal.

1851 byggdes Residenset med flygeldel på med en våning och fick det utseende det alltjämt har. Landstatshuset byggdes på med en tredje våning år 1870 och kvarteret fick den enhetliga våningshöjd mot gatorna som det fortfarande har. Landstatshusets påbyggnad var föranledd av länsförvaltningens expansion. Denna fortsatte under 1900-talet. 1923 revs det gamla landstatshuset och ersattes med nuvarande Landsstatshus A. Landstatshus B uppfördes i två etapper 1942 och 1946. 1996 tillkom Hörsalen.

Landstatshus tillhör en byggnadskategori som uppstår i Sverige under 1800-talet när den regionala statliga förvaltningen växer. Detta skall ses mot bakgrund av att industrialiseringen och medföljande urbanisering tar fart under mitten på 1800-talet. Då ökade behovet av gemensam planering för det "moderna" samhället. I det gamla jordbrukarsamhället hade var och en i stor utsträckning skött sina angelägenheter på egen hand men med industrisamhället följer en stark specialisering och behov av nya gemensamma planeringsfunktioner.

Byggnaderna innehåller idag lokaler för Länsstyrelsen Västra Götaland och Statens fastighetsverk samt bostad och representationsvåning för landshövdingen.

Byggnadsbeskrivning

Gårdsbildningar

Innergården

Nuvarande innergård har fastighetsgränsen mot grannfastigheten. Den västligaste byggnaden i detta kvarter har fasad mot gården. Övriga sidor kringgärdas av fasader från landsstatshus A. Miljön kan alltså sägas vara präglad av tidigt 1920-tal. Gården används som parkeringsyta och är belagd med tuktad gatsten. Dess läge korresponderar ungefärligt med den Torstenssonska stallgården från 1650. 1600-talets stallgård som avgränsades från trädgården med en stenmur var stenbelagd liksom nuvarande innergård.

Trädgården

Det fanns troligen en trädgård redan i den första anläggningen på 1620-talet. För det Torstenssonska palatset utformades en trädgårdsdel indelad i fyra kvarter. Trädgården gick under 1600-talet ut mot Stora Hamngatan och avgränsades åt detta håll med en hög mur som var avtäckt med tegelpannor. Två av trädgårdens fyra kvarter kan ha varit belägna på den yta åt norr där olika generationer Landsstatshus har legat sedan det första uppfördes år 1734.

Inom trädgårdsdelen och mellan delar av trädgården och övriga gårdsytor har funnits nivåskillnader sedan 1650-talets anläggning. Trädgården indelades av detta skäl i tre terrasseringar med trappor.

1600-talsanläggningen förändrades något under 1710-talet som ett resultat av att landstatsfunktionen hade flyttat till platsen. Äldre timmerhus gav vika för nya och en byggnad från Bohus fästning flyttades till platsen för att hysa funktioner kopplade till landshövdingens kansli. Den nya landskanslibyggnaden från 1734 inkräktade på den gamla trädgårdens yta.

Den stora förändringen skedde dock i och med 1802 års stadsbrand där gårdsbebyggelsen brann ner. Under en period förefaller trädgården ha varit kraftigt förenklad. Från 1851 finns en trädgårdsritning som visar planteringar på de övre terrasserna.

1927 uppfördes ett garage på den plats där Hörsalen står sedan 1996. På 1950-talet skötte landshövdingen med familj trädgården och trädgårdsföreningen levererade växter. 1967 förnyades växtbeståndet varvid bland annat en stor lind

på terrassen togs bort. Under slutet av 1900-talet innehöll trädgården ett antal buskage, bland annat Rhododendron.

I samband med uppförandet av Hörsalen 1996 upprättades en trädgårdsplan av trädgårdsmästare Simon Irving. Planen ligger till grund för utformningen av den nuvarande trädgården. Gestaltningen ansluter till barock tradition och växtmaterialet är lokalt till sin karaktär. Gångsystemen är belagda med grus och kalkstenshällar. Äldre terrasseringar i brukssatt gråsten är kompletterade med terrasser med kanter av stående kalksten. En springbrunn vars syfte ska ha varit att dämpa trafikljud från utsidan är centrum för en platsbildning i anslutning till Hörsalen i trädgårdens sydvästra del. Platsen kan tillträdas från Hörsalen. Den lägre norra delen fungerar som en formell trädgård för Residenset medan de övre två terrasserna åt sydost, sommartid används av länsstyrelsens personalmatsal. Trädgårdens olika delar står på ett formellt men inbjudande sätt i öppen förbindelse med varandra. Gården är ljussatt med väggmonterade lampetter som riktar ljuset nedåt.

Byggnader

2A:1 Residenset

Residensbyggnaden uppfördes för Lennart Torstenssons räkning åren 1648–51. Palatsbyggnaden mot Stora Hamnkanalen murades med grävd källare och två våningar ovan mark. Byggnationen var därmed ett av få hus från tiden som följde byggnadsordningen där det var fastställt att byggnader med fasad mot Stora Hamnkanalen skulle vara uppförda i sten. Husets fasader var ljust putsade och entrén med stenomfattning hade en fritrappa från Stora Hamngatan. Taket var högre och av sadeltakstyp samt täckt med enkupigt lertegel på öppen läkt. Huset hade ursprungligen sadeltaksförsedda frontespiser åt båda håll. Mot nuvarande Stora Badhusgatan låg den murade köksflygeln i ett plan.

Ständiga problem med vindkänsliga takpannor som blåste av och förorsakade vattenskador i byggnaden gjorde att konstruktionen förändrades under 1700-talet. Frontespiserna togs bort och sadeltaket byggdes om till ett mansardtak efter ritningar av Carl Wilhelm Carlberg. Det valmade sadeltaket tillkom 1807. Ständiga problem med fritrappans konstruktion gjorde att även denna togs bort under 1770-talet. Köksflygeln byggdes på med ett våningsplan år 1738 som ett resultat av att landstatsfunktionen krävde utökad bemanning. År 1851 breddades den in mot gården till nuvarande form och utseende.

I dagens byggnad är murverket i källarplan och de första två våningarna av Residenset från uppförandeperioden omkring år 1650. Köksflygelns murverk från samma tid finns bakom första våningsplanets fasad i längan mot Stora

Badhusgatan. 1738 års påbyggnad utgör stomme bakom fasad till våning två åt samma håll. Interiört är stora delar av 1600-talsbyggnaden bevarad i form av planlösningar, valvkonstruktioner, bevarade golvplattor och målade tak i bottenvåningen. Originaldelar från stenhuggningsarbeten från 1600-talet förvaras i källaren och finns monterade i sekundärt läge inom byggnaden. Unika bemålade tak har återmonterats i autentiskt läge efter en konserveringsinsats på 1960-talet. Under 1850-talet byggdes Residenset och flygeldelen på med ytterligare ett våningsplan till nuvarande utseende för dessa delar av anläggningen. Dagens fasad är tillkommen vid detta skede. Stenportalen, i ursprungligt utseende och delvis ursprunglig sten, är omgjord 1979.

Källaren, som är samtida med uppförandet av huset år 1650, har ursprungligen varit tillgängligt på tre sätt. Dels genom en idag igensatt dörr i den tidigare gavelfasaden mot Stora Badhusgatan. Rester av invändig trappa finns kvar från denna konstruktion och källarens centrala korridor är riktad mot denna ingång. Övriga två originaltrappor är bevarade. Dels en invändig som mynnar bakom en dörr i nedre hallen, dels en trappa mot trädgården som utgör en rest av det ursprungliga invändiga trapphuset i residenset. Källarrummen har ursprungliga kryssvalv. Originaldelar till 1600-talsportalen mot Stora Hamngatan, liksom lösa kalkstenshällar som kan tillhöra ursprungliga golv på våning 1 och 2 i residenset förvaras i dessa utrymmen.

Bottenvåningen, Plan 0, har en till stora delar bevarad planlösning.

Residensbyggnaden delas på mitten av en korridor. Väster om denna låg Lilla audienssalen (rum 03, Stensalen) samt bostads och kontorsutrymmen som fortsatte in i köksflygeln (rum 04–05) samt (rum 15–16). Köket låg vid gaveln (rum 10-11B) rakt under nuvarande storkök. Öster om korridoren fanns bostadsrum för residensets betjäning mellan 1650–1970 (rum 25 och rum 27–31). Sedan 1970-talet används denna del som gästvåning.

Rum 03, Stensalen/Lilla audienssalen, är i stort sett återställd till 1600-talets utseende. Stengolvet är frilagt under ett senare trägolv. Den höga finish golvet har gör troligt att plattorna är omsatta under 1900-talet, om än med stenar som har funnits där i original. Originalspisen är förkommen men dess läge syns som en lakun i det dekorationsmålade taket. Spisomfattningen som idag finns i köksflygelns rum 48, Stora matsalen, kan ha funnits i detta rum. Det bör under alla omständigheter ha varit en spis av snarlikt slag. Taket är målat i figuralt plafondmåleri. Motiven är hämtade från antik mytologi. Taket, som sedan 1700-talet hade återanvänts i vänt skick som underlag för ett vitt slätt tak, återställdes 1964. Foder och dörrsnickerier är framtagna på 1900-talet för att efterlikna 1600-tal.

Rum 04, Förmaket, är en del av den ursprungliga tjänsterums och bostadsdelen. Rummet är försett med ett tak som under 1700-talets förra hälft eller mitt målats med ett grisaille-måleri, till viss del på röd botten med stuckimiterande akantusmotiv. 1700-talsmåleriet överlagrar ett äldre 1600-talsmåleri av renässanstyp med polykroma slingrande former på gul botten. En dokumentationsyta av det underlagrande måleriet är framtagen.

Rum 06, Nedre hallen, har till stora delar kvar en ursprungskaraktär från 1650. Golvet är belagt med delvis ursprungliga kalkstensplattor. Väggar och kryssvälvat tak är vitputsat och från uppförandetiden. Den norra delen av rummet, närmast porten, präglas av 1774 års byggskede då den utvändiga fritrappan ersattes med den nuvarande invändiga trappan. Kalkstensskivorna i nuvarande trappa kan vara de ursprungliga från detta skede. Vid ingångstrappan har Lennart Torstenssons och Beata De la Gardies vapenbilder från den ursprungliga ytterportalen fästs i väggen. Åt söder förlängs nedre hallen in i 06A passage, som är en del av 1851 års trapphus som till del ligger inom och till del utom ursprunglig planform. Det ursprungliga trapploppets läge på våningsplanet omfattas av nuvarande rum 26 och murverket söder om detta. Rum 26 har varit WC men är nu hisschakt.

Rum 16, kapprum, samt 16 A-C, passage och två WC utgjorde på 1700-talet ett bostadsrum som på samma sätt som idag stod i förbindelse med residensets rum 04. Rummet som är modernt inrett har ett förhöjt sockelparti som följer det ursprungliga rummets yttre avgränsning. I rum 16C är det tydligt att sockeln döljer ett äldre murverk som kragar innanför vägglivet. I rummet finns en fast och tidstypisk kapphäningsinredning av hög kvalitet från 2001.

Planformen för rummen öster om nedre hallen är i huvudsak intakt sedan 1600-talet vad gäller mittkorridoren, rum 25 och de två rummen i fil åt Stora Hamngatan (rum 30 och 31). Nuvarande rum 27 och 28 var tidigare ett enda rum. Hela rumssviten är gestaltad i sen tid. Ett parti från ett dekorationsmålat tak från 1600-talet av renässanstyp finns i rum 25.

Plan 1, 1 trappa upp, präglas mycket av 18–1900-tal men har inslag från alla tider. I rumsfilen mot Stora Hamngatan finns 1800-talsmiljöer i rumsavgränsningar som i allt väsentligt är bevarade sedan 1600-tal. Rum 38, Frankrummet, ska ha varit rummet där Karl X avled år 1660 och rum 44, Stora salongen, där han ska ha legat på Lit de parade. Rum 32, Lilla matsalen, och 41, Galleriet, är exempel på utrymmen som präglas av 1600-talets planform men har 1900-talets formspråk. Flygeldelen av samma plan har planformen från 1851 års breddning av byggnaden intakt. De västliga rummen är delvis bevarade i plan från 1738 års påbyggnad. I rum 47, biblioteket, finns fasta och tidstypiska bokskåp/hyllinredning av hög kvalitet från 2001. Rum 48, Stora salen, löper över hela flygelns bredd och

innehåller väggar från såväl 1738 som 1851 års byggskede. Rummet i sig hör till 1851 års gestaltning och används för större middagar. I detta rum har spisomfattningen till en originalspis från 1650 återanvänts som inramning till en fungerande öppen spis. Frontstyckena är original medan sidorna är rekonstruerade till ett uppskattat djup. Rum 51–57, i flygelns norra del, är inredda med modernt kök samt tvättstuga med kapacitet att kunna servera många gäster. Denna funktion kan sägas anknyta till flygelns ursprungliga funktion som kök på 1600-talet då den endast utgjorde ett våningsplan med halva den nuvarande bredden.

Plan 2 påbyggdes år 1851 och inreddes till kungsvåning på 1870-talet. 1972 disponerades lokalerna om och användes fram till 1997 som tjänstelokaler för länsstyrelsen. 1997 byggdes större delen av våningen om för att inrymma en separat tjänstebostad för landshövdingen. Mycket av 1800-talets ytskikt finns bevarade under nyare ytskikt och sänkta tak. Kakelugn, dörrar och sockellist tillhör ursprunglig inredning.

2A:2 Landstatshus A

Landstatshus A ritades av arkitekt Sigge Cronstedt 1920 och uppfördes 1923 med A Krüger & Son som huvudentreprenör. Byggnaden ersatte ett äldre landstatshus. Det klassicistiska formspråket gör att fasaden mot Stora Hamngatan delvis påminner om den tidigare byggnaden. En stram myndighet uttrycks genom de sparsmakade fasaderna där tyngden ges av rusticering och markerade entréer. Fasadens komposition har varit förhärskande. Detta är tydligt i interiören där fönstersättningen inte alltid anpassats till inre förhållanden såsom bjälklagshöjd. Förutom gathuset är anläggningen uppförd i en vinkel mot gården. Åt öster omsluter flygelbyggnaden tre sidor av innergården. Samma flygelbyggnad är kompletterad vid innergårdens norra del samt integrerad åt söder med första etappen av landstatshus B från 1942. Exteriört är 1942 års förlängning av fasaden anpassad till 1920-talsdelen. Interiört ser man gränsen tydligast i korridorerna där takhöjden skiljer mellan äldre och nyare del, murgenombrottet är synligt i taket och genom att dörrarna till kontorsutrymmena bär tydlig 1920-talsprägel i A-huset och 1940-talsprägel i B-delen.

Huset är uppfört i putsat tegelmurverk med betongbjälklag. Fasaden mot gatan har ursprungligt utförande med rusticerad bottenvåning och portar utförda i ek. Gårdsfasaden är tilläggsisolerad och ansluter formmässigt till Residensbyggnadens fasad.

Det nya Landstatshuset fick inrymma ett centralt placerat trapphus. På bottenvåningen placerades arkivlokaler och närmast Residenset låg vaktmästarbostaden. På andra våningen förlades sessionssalen med tillhörande

förrum, landshövdingens kontor liksom högre tjänstemannakontor i fil i huskroppen mot gatan. I huskroppen på gårdssidan låg en korridor med kontorsrum på vardera sida. Tredje våningen hade i princip samma indelning i plan.

Sessionssalen exponeras inte särskilt i fasaden; den ligger vänd mot gården, i direkt anslutning till det som var landshövdingens kontor, väntrum och bibliotek. Salen har högre i tak än de andra rummen, något som lösts genom ett förhöjt bjälklag just där, utan att detta syns i fasaden. Som en konsekvens har tredje våningen i denna del av huset vindskaraktär med nivåskillnader.

Byggnadens planform är i stort sett i original. Bäst bevarat sedan uppförandetiden är trapphuset med överljusfönster och sessionssalen med originalinredning, specialritade möbler och väggmålning i al fresco av Carl Wilhelmsson föreställande jordbruk, fiske och stenindustri i Bohuslän. I samband med uppförandet specialritades fler möbler än de för sessionssalen. Delar av interiören i gathusets östra del präglas av ombyggnader under 1970-talet. Glaspartier i entré och trapphall har tillkommit i sen tid.

Entréplan, entréhall, trapphus (1T, 2, 2D, 23, 24, 26T, 2T, 2E, 110 T, 210T, 352) har bibehållit sin ursprungliga karaktär med original i kalkstensgolvtappa, radiatorgaller, - handledare, ytterdörr med överljus, ursprungliga valv, ursprungligt dörrparti i trä mot vindfång, ljusschakt med lanterninfönster, slätputsade väggar, fönster, fönsterbänkar och ledstänger.

Sessionssalen med förrum (110B, 112) har en mycket välbevarad interiör. Till detta bidrar väggmålningar från 1927 av professor Carl Wilhelmsson och ursprungliga snickerier som tak, dörrar, fönster och bröstpanel. Parkettgolvet med anpassad utformning i hög kvalitet är från 1967.

2 C Landstatshus B

Statens roll i samhället förstärktes från och med 1930-talet. Staten tog en allt större del av utformningen av praktisk politik. Bland annat ökade byggandet och offentliga investeringar blev ett sätt att dämpa konjunkturedgångar. Detta behövde administreras och innebar samtidigt en större satsning på statlig verksamhet. Länsstyrelsen fick också en alltmer samordnande och övergripande roll. Uppförandet av B-huset är ett direkt utslag av detta. Tanken var att här samla olika statliga myndigheters regionala representation. Nya under länsstyrelsens tak var bland annat Vägverket, länsveterinär och länsarkitektkontoret.

Det fanns behov av fler kontorsutrymmen och uppdraget att rita Landstatshus B gick till länsarkitekt Erik Friberger. Byggnaden uppfördes i två etapper under 1942 respektive 1946 som en storskalig renodlat funktionalistisk kontorsbyggnad och bedömdes av samtiden vara den första av sitt slag. Friberger har bedömts vara en

av de mest framsynta och intressanta företrädarna för funktionalistisk arkitektur i Sverige.

I första etappen byggdes flygelbyggnaden till Landstatshus A till. Tillbyggnaden är anpassad till den äldre byggnaden volymmässigt men funktionalismen slår igenom i fasaduttryck och i den 55 meter långa mittkorridoren. Den senare etappen omfattade huskroppen som går fram mot Stora Badhusgatan. Åt Stora Badhusgatan placerades volymen medvetet med distans från Residensflygeln för att mildra kontrasten mellan den gamla och den nya huskroppen. Den översta våningen trappades av med en takterrass och pergola mot väster (delvis inglasad sedan 2001).

Rationellt genomförde man en enhetlig rumsstorlek som inskränktes till ett minimum, ca 12 kvm. Detta ansågs kunna "utnyttjas såväl för en tjänsteman, vars verksamhet kräver förhållandevis stort utrymme, som för två tjänstemän, vilkas utrymmesbehov är mera begränsat". Huset lades i en brant med tre våningars nivåskillnad, med fasader i gult tegel, fönster som enkla hål i muren och helt utan ornamentik. Entréerna gjordes lågmälda. B-huset byggdes uteslutande för kontorsändamål med kontorsmodulerna placerade längs en 55 meter lång genomgående mittkorridor. Byggnadstekniskt är B-huset, trots det för tiden nya formspråket, fortfarande det platsbyggda murade huset med de traditionella materialen. Till följd av andra världskrigets materialbrist blev gamla hantverksmetoder och material som trä och tegel åter använda i stället för cement och armeringsstål. Tidsandan präglade byggnaden på ett mycket konkret sätt: bombsäkra skyddsrum, arbetsplatser i krigstid osv.

Byggnaden präglas, trots det funktionalistiska formspråket i hög grad av ett hantverksmässigt utförande. Invändigt är planformen med mittkorridor och kontorsrum bevarad som struktur men dörrsnickerier och ytskikt är förändrade. I vissa fall är öppningarna mellan korridor och kontorsrum breddade och många mellanväggar är flyttade. Stora delar av stommen är ombyggd, främst på plan 4 och 5. Planlösningen är delvis ändrad, främst på plan 1. Parkettgolv i korridorer och trapphus som är utförda med mönsterverkan i olikfärgade träslag är av hög kvalitet. Trappspindeln är till sin struktur ursprunglig och en muralmålning med Bohusmotiv av Bengt Dimming pryder det nedersta partiet av trapphuset. En genomgripande invändig ombyggnad skedde 2001 varvid dörrpartier i korridorerna på södra byggnadskroppen breddades och originaldörrar ersattes med glaspartier och glasdörrar. Korridorernas tak sänktes samtidigt.

Terrassen och pergolan mot Stora Badhusgatan tillkom som ett resultat av det reviderade originalförslaget och innebär en accentuering av våningsplanet och

dess betydelse snarare än det ursprungligen planerade likformigt jämlika formspråket. Idag är utrymmet delvis inbyggt med glaspartier.

Trapphuset har bevarad fribärande trappa, ledstång, räcke, Bengt Dimmings målning, glasade trädörrar och kakelplattor vid hissarna. Parkettgolven är troligtvis sekundära och lagda ovanpå äldre parkett.

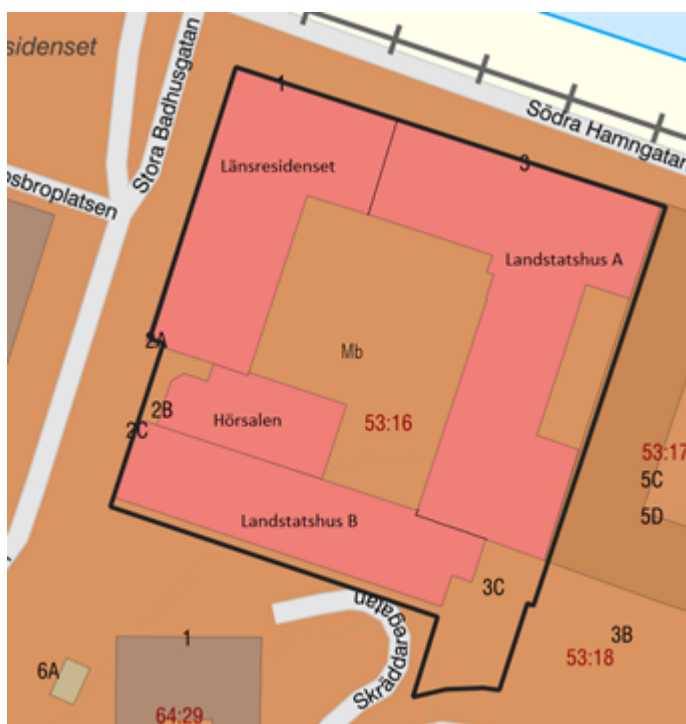
2 B Hörsal

Den öppning in mot trädgården som Friberger försökte skapa med Landstatshus B var då och under senare del av 1900-talet blockerad av en garagebyggnad från 1927. Denna revs och ersattes med nuvarande Hörsal 1996. Arkitekt var Maria Ågren på arkitektbyrån Melica.

Hörsalen är uppförd i postmodernistiskt formspråk där materialval och färgsättning för en dialog med 1930–40-talen. Fasaden har stora spröjsade fönster och en markering med natursten av våningsplan ett och takfot. Dessa markeringar anknyter i någon mån till fasaduppbyggnaden på residensflygelns fasad. Det samma kan sägas vara fallet med proportionering och indelning av fönstren. Byggnaden har en stor foajé med kapprum och toaletter, en hörsal för många personer och ett AV-rum. Hörsalsbyggnaden är i tre våningar med trappa och en plattformshiss som går mellan planen.

I hörsalsdelen är modernistiska influenser påtagliga. Färgstarka detaljer i rött (pelare) och blått (takets och stolarnas klädsel) varvas med naturfärgad björk på ett sätt som är typiskt för tiden. Residensflygelns tidigare ytterfasad åt söder är integrerad som en innervägg i vestibuldelen utanför hörsalen med ett stilrent fönsterparti i anslutningen mellan de båda huskropparna.

Byggnaden är i stort sett intakt och oförändrad sedan uppförandet. I samband med att denna byggnadsdel uppfördes planerades även trädgården om. Hörsalen och trädgården bör därför ses som delar av samma byggnadsfas. Även om de är gestaltade av olika personer så förhåller sig de båda anläggningarna till varandra.

Skyddsområdet är markerat med svart gränslinje. Länsresidenset och Landstatshus A (2A) Hörsalen (2B) Landstatshus B (2C)